

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA COMPLEXELE NEOLITICE DIN PREAJMA DUNĂRII, ÎN SUD-VESTUL ROMÂNIEI

În ultimele două decenii specialiștii români acordă o atenție din ce în ce mai mare cercetărilor arheologice din sud-vestul țării noastre și în special celor din Banat, unde în anii din urmă s-au efectuat numeroase cercetări și săpături arheologice. O bună parte dintre obiectivele studiate cuprind și resturi de locuire aparținând diferitelor culturi din epoca neolitică.

În cele ce urmează ne vom referi mai ales la complexele din epoca neolitică înșirate de-a lungul Dunării, în cuprinsul unei fișii de teren de circa 30 km lățime, între localitățile Turnu Severin și Divici¹. În prezentarea descoperirilor vom ține seama de cronologia relativă stabilită pe baza unor observații stratigrafice făcute în regiunea studiată sau în regiunile vecine.

Din datele cunoscute rezultă că în regiune sînt indicii cu privire la existența foarte probabilă a unei locuiri neolitice vechi. În acest sens amintim în primul rînd că pe Ostrovul Moldova Veche pe o dună de nisip s-au descoperit rare piese de silex, de caracter microlitic. O atenție deosebită se cuvine să o acordăm unei piese de silex de culoare alburie de mici dimensiuni, în formă de trapez înalt (cele două laturi oblice formează un unghi de circa 60° cu baza). Unealta a fost lucrată dintr-o lamă, căreia i s-au rupt intenționat cele două extremități. Retușele de pe cele două laturi oblice au fost făcute cu deosebită grijă și sînt foarte mici și fine. În regiunile din sudul țării noastre astfel de trapeze au fost folosite pînă la sfîrșitul perioadei mijlocii a epocii neolitice, dar în special în perioada ei timpurie². Unele complexe neolitice timpurii, datate cu certitudine pe baza materialelor ceramice găsite, pot fi atribuite culturii Starčevo-Criș. Dintre acestea menționăm :

¹ Majoritatea complexelor la care ne referim în acest articol au fost descoperite, în aprilie 1961, de membrii colectivului Porțile de Fier, alcătuit din : prof. D. Tudor, Exspectatus Bujur, Eugen Comșa, Sebastian Morintz, P. Diaconu și N. Constantinescu.

² De exemplu : La Fiera (C. S. Nicolăescu-Ploșor, *Săpăturile de pe dealul Fiera...*, SCIV, III, 1952, p. 147), la Verbicioara și la Dudești (SCIV, VII, 1956, 1—2, p. 48).

a. Primul dintre ele, în ordine topografică, se află pe malul de nord al Ostrovului Banului, pe un loc neted, în dreptul satului Gura Văii. Pare a fi vorba de un complex restrâns ³.

b. Un alt complex de același tip este semnalat în literatura de specialitate mai veche, ca fiind situat undeva pe teritoriul com. Liubcova. Prin cercetările recente încă nu a fost localizat ⁴.

c. La circa 1 km spre nord de satul Moldova Veche, pe marginea terasei mijlocii a Dunării s-au găsit resturi de locuire aparținând aceleiași culturi ⁵.

d. Ultimul punct cu astfel de materiale specifice [s-a descoperit în partea de sud a satului Pojejena de Sus ⁶.

e. Poate tot culturii Starčevo-Criș îi aparține și un complex mic situat la est de satul Susța și la sud de șosea ⁷.

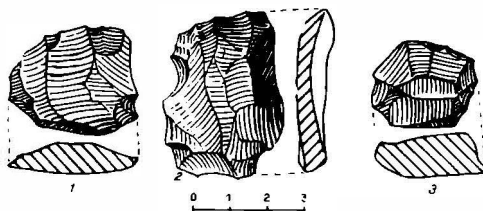

Fig. 1. — Liubcova. Unelte de silex.

În toate punctele semnalate au fost descoperite fragmente ceramice din pastă amestecată cu multă pleavă și având forme caracteristice vaselor folosite de purtătorii culturii Starčevo-Criș. În stadiul actual al cercetărilor este greu de precizat cărei anume faze din evoluția culturii aparțin materialele găsite. Faptul că astfel de complexe s-au descoperit atât pe ostroave, cât și pe văile principale, constituie o dovadă evidentă că purtătorii culturii Starčevo-Criș, pe uscat și folosind mai ales mijloace primitive de navigație, reușiseră să ocupe și să folosească toate locurile prielnice cultivării plantelor, răspândite de-a lungul Dunării, inclusiv ostroavele.

Mai târziu regiunea a fost locuită de purtătorii culturii Vinča-Turdaș. Singurul obiectiv cunoscut pînă acum din această perioadă se află pe teritoriul com. Liubcova, la aproximativ 800 m spre vest de marginea satului, pe locul numit „La ornîță”, pe terasa mijlocie a Dunării ⁸. Numeroase materiale arheologice, în special fragmente ceramice, au fost adunate de la suprafața solului de pe două prelungiri de terasă joase, aflate

³ Complexe descoperite de membrii colectivului Porțile de Fier.

⁴ Kutzian Ida, *A Kőrös-Kultura*, în *DissPann*, Seria II, nr. 23, Budapest, 1944, p. 156, harta nr. 92.

⁵ Complex descoperit de membrii colectivului Porțile de Fier.

⁶ Complex descoperit de membrii colectivului Porțile de Fier.

⁷ Complex descoperit de membrii colectivului Porțile de Fier.

⁸ Complex descoperit de membrii colectivului Porțile de Fier.

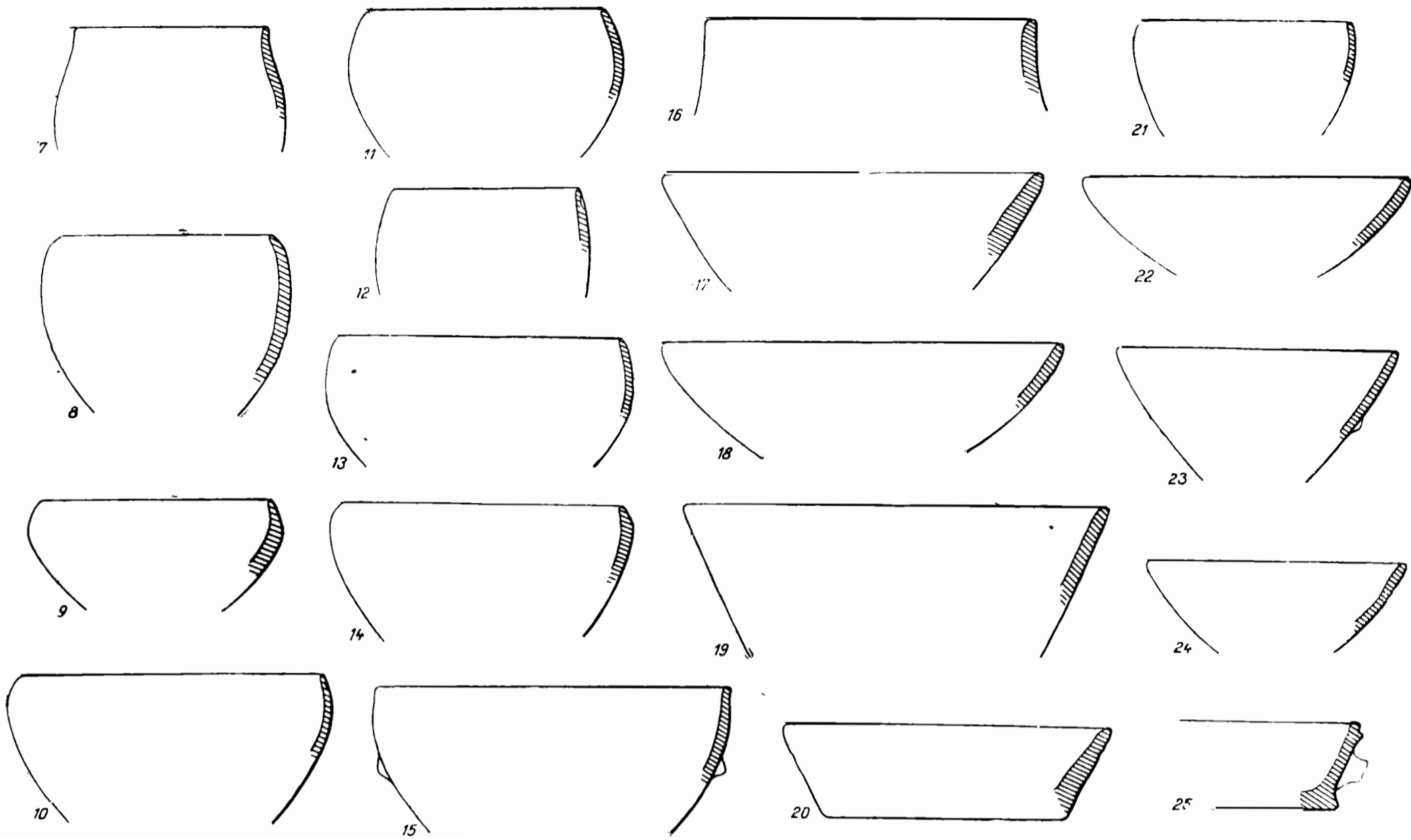

Fig. 2. — Liubcova. Forme ceramice.

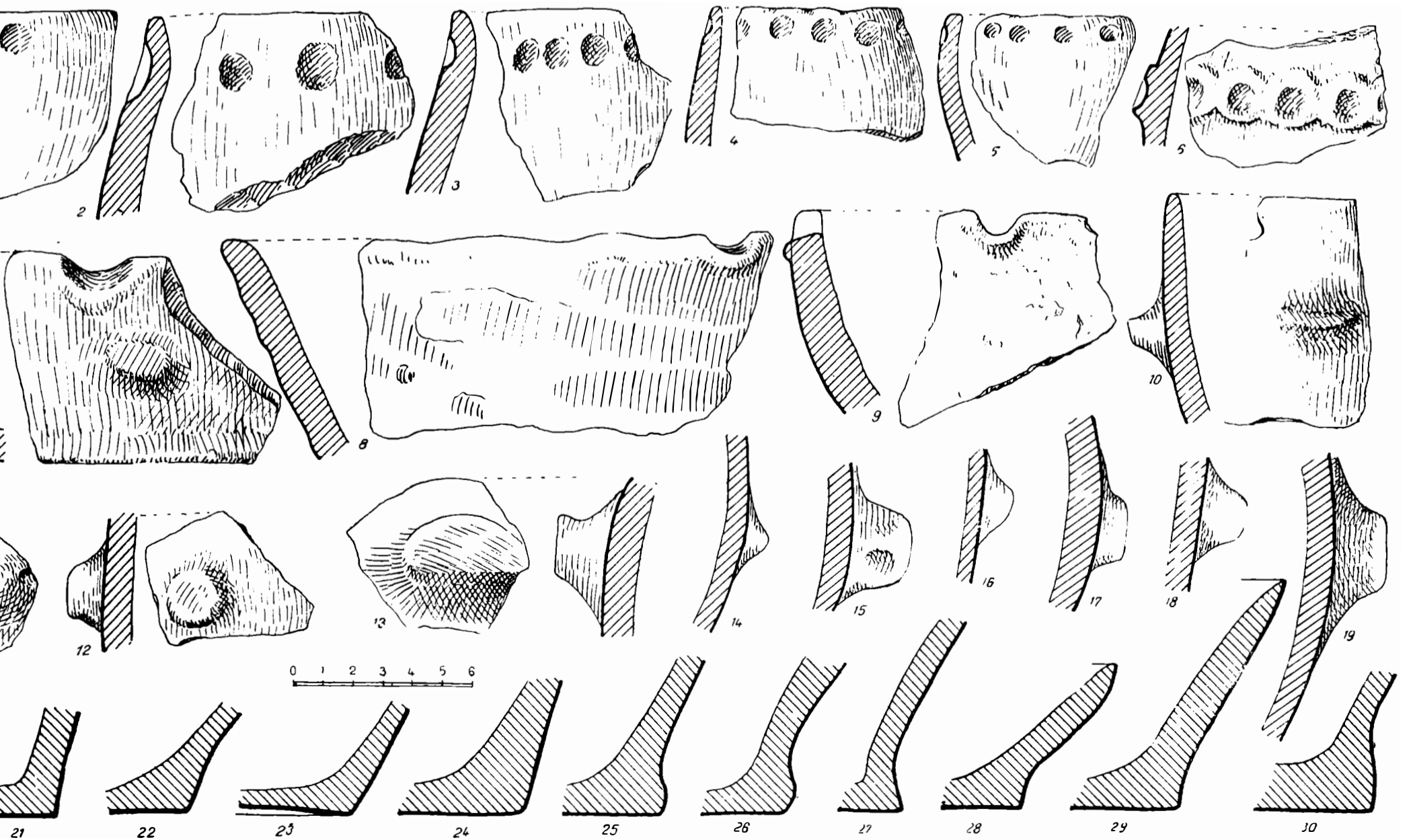

Fig. 3. — Liubcova. Fragmente ceramice din vase de uz comun.

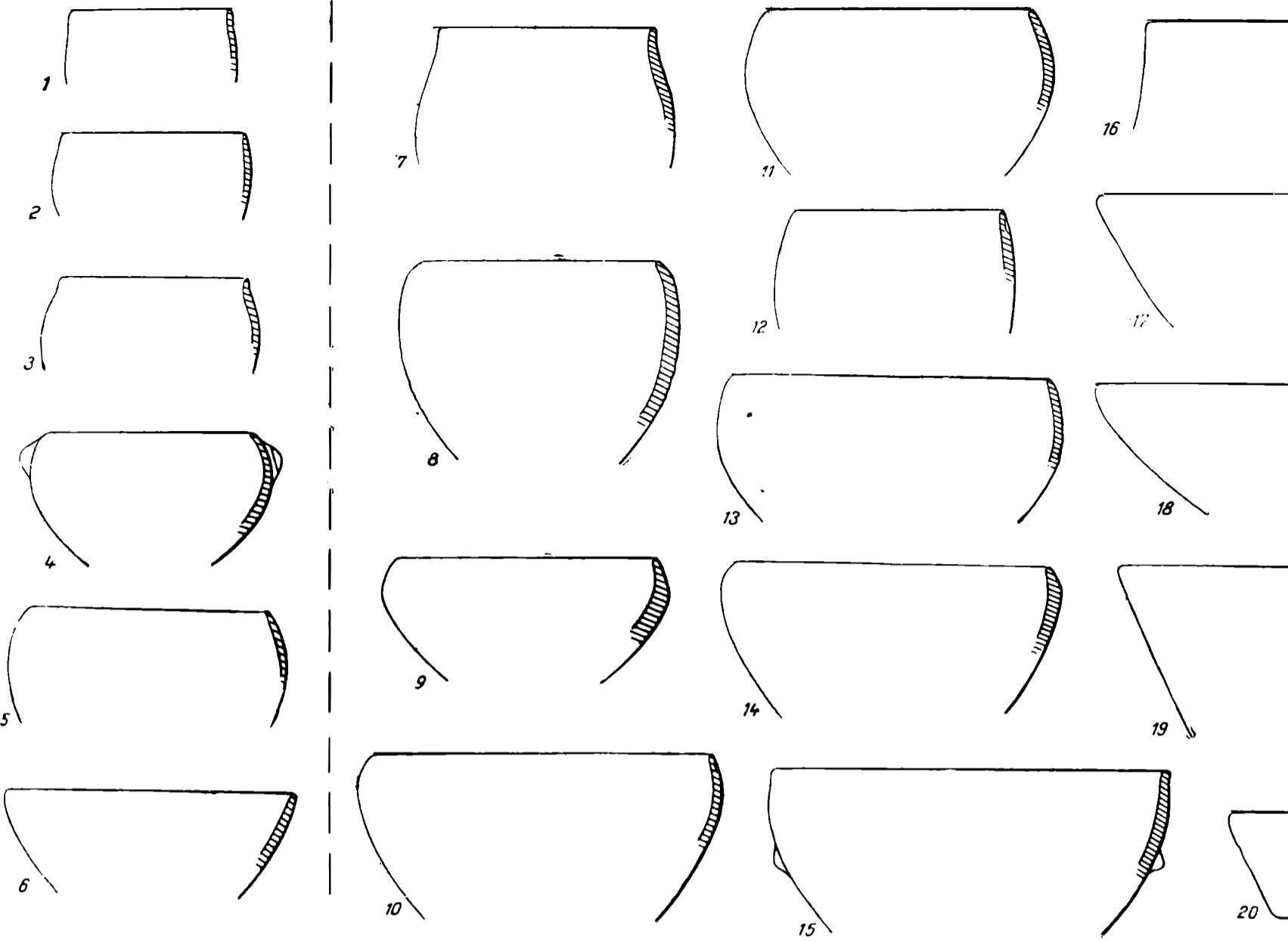

Fig. 2. — Liubcova. Forme ceramice.

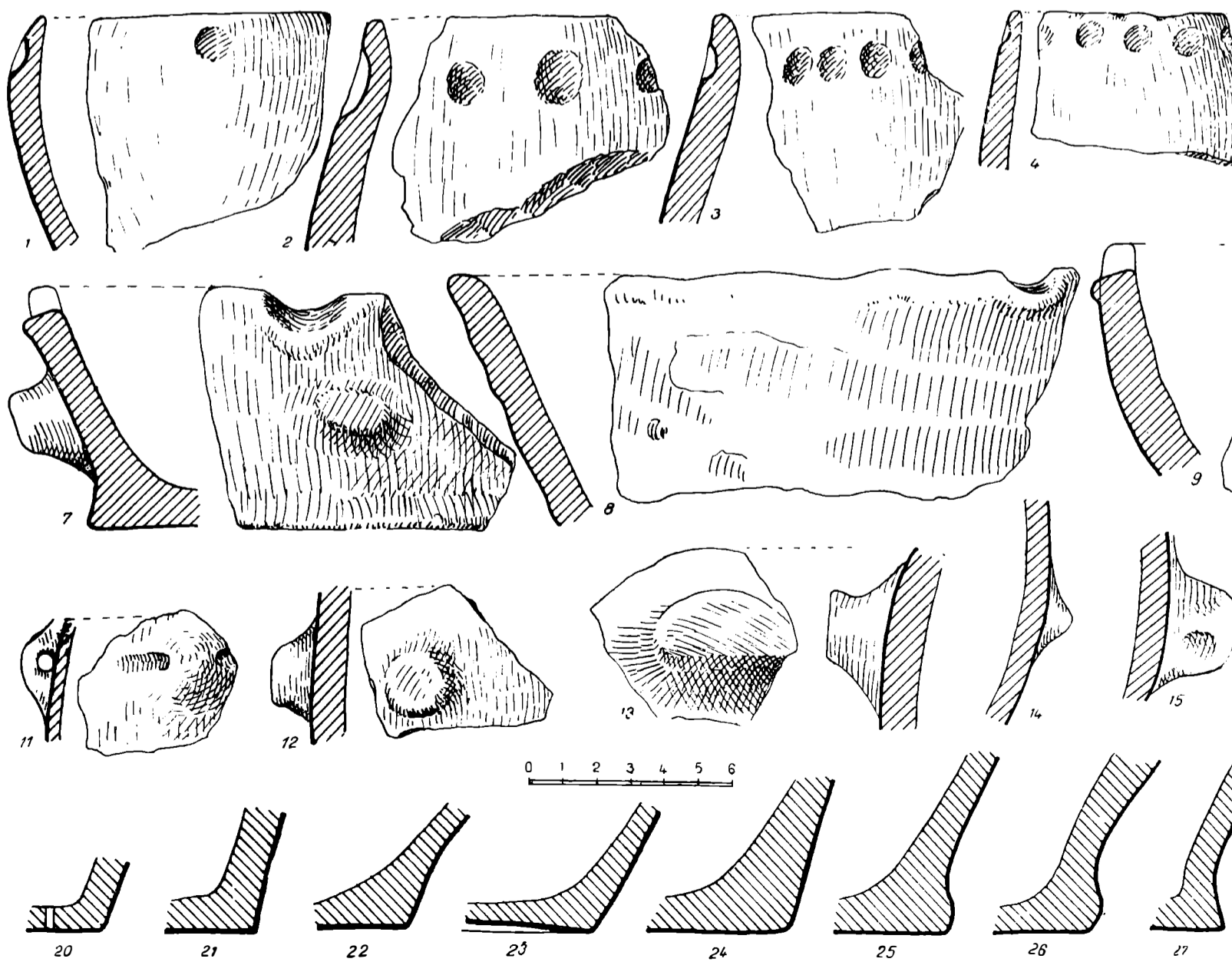

Fig. 3 — Liubcova. Fragmente ceramice din vase de uz comun.

la 100—150 m distanță una de alta. Resturile de locuire sînt răspîndite pe fiecare prelungire pe o suprafață cu un diametru de aprox. 150 m. Materiale arheologice, în cantități diferite, s-au găsit și în zona dintre cele două prelungiri. Întrucît materialele se aseamănă foarte mult între ele, în prezent este greu de răspuns dacă ne aflăm în fața a două așezări deosebite sau este vorba de o aceeași așezare mai întinsă.

Arăturile adînci făcute cu plugul au scos la iveală numeroși bulgări de lipitură arsă la roșu-cărămiziu, din pereții locuințelor, care fuseseră construite din pari, împletitură de nuiiele și lipitură de lut amestecat cu paie de cereale.

Cu toate că au fost adunate relativ puține piese de silex (fig. 1), majoritatea așchii, se cuvine să subliniem că oamenii din așezarea de „La ornîță” au folosit silexuri de mai multe feluri, obținute probabil din locuri diferite. Predomină piesele de silex de culoare cenușie închisă, cu diferite nuanțe (astfel de silex clivează în chip neregulat). Silexul cenușiu deschis (spre alburiu) este reprezentat printr-o singură piesă. O așchie este din silex gălbui cu numeroase pete mici albe, neregulate. În sfîrșit, două piese sînt din silex galben-verzui (similar celui din așezările neolitice din Cîmpia Română). Dintre uneltele de silex s-a găsit un singur răzuitor făcut dintr-o așchie pregătită anume. Retușele de pe partea activă sînt abrupte. Pe același teren au fost găsite mai multe rîșnițe de piatră fragmentare, obișnuite ca formă în acea epocă.

Majoritatea fragmentelor ceramice descoperite la Liubcova sînt din vase de uz comun lucrate fără excepție din pastă amestecată cu o mare cantitate de pietricele sfărîmate (mai ales de cuarțit). Unele pietricele ajung pînă la 1 cm lungime. Din cauza lor suprafața vaselor este cu totul neregulată și foarte aspră la pipăit. În cazuri rare, în amestec cu pasta ceramică, pe lîngă pietricele, s-a utilizat și pleava de cereale. Cele mai multe fragmente din astfel de vase provin din borcane cu corpul puțin bombat (fig. 2/7—25). Borcanele au buza în directă prelungire a corpului. Ca element specific semnalăm că multe borcane au fundul clar separat de corpul vasului (fig. 3/25—30). Este vorba desigur de o tradiție moștenită de la purtătorii culturii Starčevo-Criș. Se cuvine însă făcută precizarea că în timp ce fundul borcanelor de tip Starčevo-Criș era într-adevăr mult îngroșat și bine delimitat la exterior, borcanele pe care le descriem au de asemenea fundul bine delimitat la exterior. În interiorul borcanelor Starčevo-Criș trecerea de la perete la fund se făcea pe nesimțite, făcîndu-se abstracție de grosimea exterioară, în timp ce la borcanele de la Liubcova pereții vasului, în dreptul corpului și fundului, sînt subțiri și au o linie sinuoasă la partea lor inferioară. O altă formă reprezentată prin mai multe fragmente, din vase deosebite, este aceea tronconică, cu partea superioară puțin bombată, și cu buza arcuită spre interior și mult subțiată (aproape ascuțită) în raport cu peretele destul de gros (pînă la 2 cm). Dintre forme mai amintim și tăvilile de dimensiuni relativ mari (fig. 2/20,25), cu margini (mai înalte sau mai scunde) înclinate în afară și cu fundul bine delimitat la exterior. Ornamentarea acestei categorii ceramice este în general săracă. În principal, de-a lungul și mai jos de buza borcanelor, la intervale regulate se făceau adîncituri cu

vîrful degetelor (mai rare sau mai dese, rotunde sau lenticulare) dispuse într-un șir orizontal (fig. 3/1—5). Pe un ciob adînciturile s-au făcut probabil cu un bețișor de secțiune rotundă. Adesea borcanele sînt ornamentate cu proeminențe de formă rotundă, ovală sau neregulată, țuguiate, cu o fațetă pe vîrf sau cu adîncitură pe mijloc (fig. 3/11—19). Proeminențe se găsesc și pe pereții tăvilor. Pe marginea acestora din loc în loc, prin apăsare de sus în jos cu degetul, se făceau adîncituri. Pe borcane foarte rar se întîlnește folosit ca ornament și briul alveolar în relief (fig. 3/6). S-au adunat și cîteva fragmente de torți lucrate tot din pastă comună. Într-un singur caz, pe fundul unui borcan s-au imprimat urmele unei împletituri, un fel de rogojină. Sistemul de împletire este bine documentat pentru o bună parte din culturile neolitice de pe teritoriul țării noastre. Fragmentele ceramice din pastă comună au de obicei culoarea cenușie, vineție și adesea roșcată (în bună parte datorită arderii secundare).

A doua categorie ceramică este reprezentată prin cioburi de vase din pastă fină, modelate mai ales din lut cu bobul fin. Destul de des pasta a fost amestecată sau a conținut bobite mai mari de nisip. Vasele din pastă fină au totdeauna dimensiuni mici sau cel mult mijlocii, cu pereții subțiri. Forma predominantă este cea de pahar, cu corpul bombat, fără gît (fig. 2/1—5). Într-un procent mai redus sînt paharele cu partea de mijloc îngroșată și cu gît scund. Amintim și vasele cu corpul bombat și cu gît cilindric bine delimitat. Fundul vaselor descrise este neted sau uneori puțin albiat spre interior (fig. 4/7—8). Mai sînt cîteva fragmente din vase de dimensiuni mijlocii, probabil piriforme. Paharele au suprafața netezită și ornamentată adesea cu dungi oblice lustruite (în parte neregulate) amintind canelurile. Pe cîteva fragmente din vase mai mari s-au păstrat porțiuni din decorul incizat. Pe un fragment, se pare, că decorul era împărțit în metope delimitate prin linii incizate, iar în interior erau trasate linii oblice paralele, la intervale egale (fig. 4/1). Pe un altul este un grup de patru linii paralele pe care se sprijină grupuri de linii oblice, paralele între ele, în căpriori (fig. 4/2). Pentru plasarea în timp a complexului, sînt deosebit de prețioase două fragmente ceramice ornamentate. Unul cu benzi în unghi, mărginite cu linii incizate; suprafața lor este punctată cu adîncituri mici lenticulare, realizate prin înțepare. Benzile cu înțepături alternează cu benzi netede, avînd aceeași lățime (fig. 4/6). Ultimul fragment la care ne referim provine din partea superioară a unui vas antropomorf specific culturii Vinča-Turdaș (fig. 4/4). Sub buza orizontală și îngroșată a vasului este redat un chip omenesc: ochii sub forma a două ovale, iar nasul printr-o îngroșare a marginii. Mai jos pe gît urmează un decor fin incizat, compus din grupuri de cîte trei linii oblice, paralele. Pare a fi vorba de o fișie „decupată” dintr-o înșiruire de S-uri (colțuroase și îmbucate). La partea inferioară a gîtului este o linie incizată. Pe porțiunea păstrată din corpul vasului se văd două benzi înguste, arcuite, cu suprafața acoperită cu un șir de adîncituri mici, rotunde. Decorul incizat al acestui vas a fost incrustat cu materie albă. Subliniem și existența unui fragment dintr-un capac antropomorf și anume un „corn”, caracteristic unei serii de capace din cadrul culturii Vinča (fig. 4/5). Porțiunea păstrată nu este ornamentată. Pe vasele din

pastă fină sînt și tortițe perforate pe verticală (fig. 4/3). Majoritatea fragmentelor din categoria vaselor fine au culoarea neagră. Într-un procent mai redus sînt reprezentate cele de culoare cenușie.

În cadrul aceluiași complex s-a găsit și partea inferioară a unei figurine feminine, de lut ars (fig. 5). Abdomenul și steatopigia sînt pronunțate. Picioarele nu sînt despărțite, numai la partea inferioară, în față

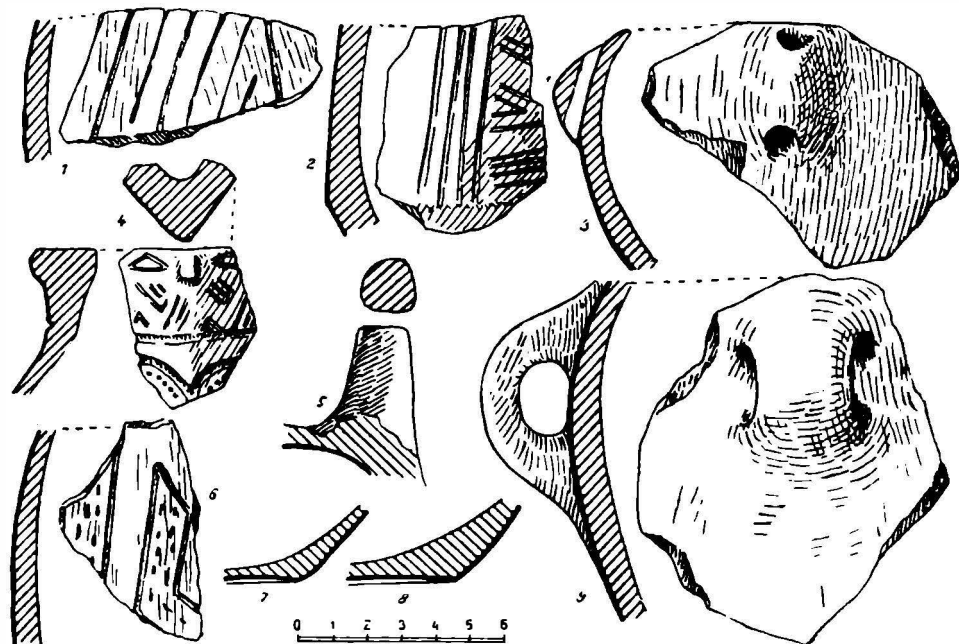

Fig. 4. — Liubcova. Fragmente ceramice din vase de pastă fină.

și în spate sînt indicați cîte doi lobi, înfățișînd labele picioarelor. Figurina nu este ornamentată.

Comparînd materialele de la Liubcova cu cele descoperite la Vinča și folosite de specialiști pentru precizarea periodizării culturii cu același nume, se constată unele asemănări. Două sînt elementele principale care ne pot servi la precizarea datării complexului studiat. Avem în vedere în primul rînd „cornul” de capac. Acesta are analogii apropiate chiar în cuprinsul așezării de la Vinča. Capacele cu „coarne” de tipul celui găsit de noi sînt caracteristice fazei Vinča B 2 (după periodizarea lui Vladimir Milojević⁹) sau fazei Vinča-Turdaș II (după periodizarea lui M. Garašanin¹⁰). De asemenea, benzile de formă regulată, cu șiruri de întepături, sînt specifice perioadei Vinča-Turdaș. Prin urmare, nu poate fi nici o

⁹ Vladimir Milojević, *Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*, Berlin, 1949, pl. 32/6.

¹⁰ Mîlutin V. Garašanin, *Hronologija Vinčanske grupe*, Ljubljana, 1951, p. 175.

îndoiială că așezarea de la Liubcova datează din perioada Vinča-Turdaș și în special din faza Vinča-Turdaș II.

Din datele cunoscute reiese că purtătorii culturii Vinča-Turdaș au locuit întreaga zonă descrisă, deoarece îi avem documentați și în partea de est a zonei, pe valea Cernei, în Peștera Hoților de la Băile Herculane ¹¹.

Probabil în legătură cu una dintre așezările Vinča-Turdaș s-a găsit și un fragment de culoare cenușie cu decor meandric, el a fost descoperit

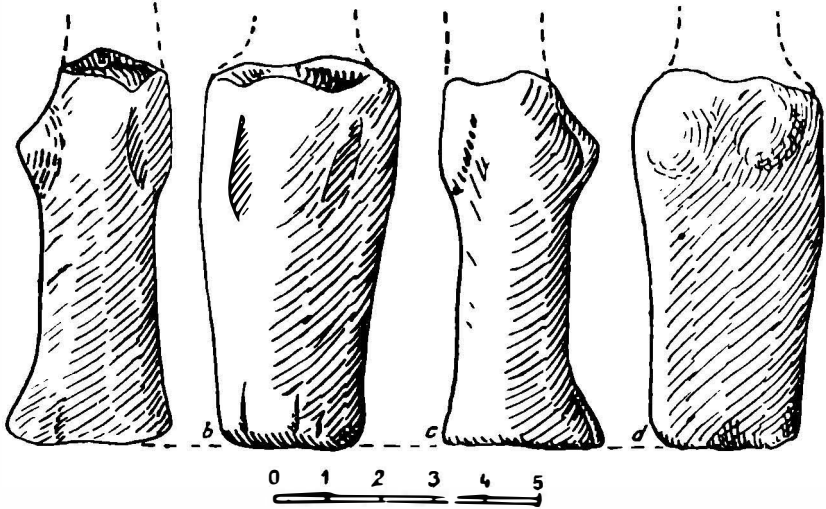

Fig. 5. — Liubcova. Figurină fragmentară de lut ars.

întimplător în împrejurimile orașului Orșova și se păstrează în colecția școlii medii din aceeași localitate. Fragmentul poate fi atribuit primei faze a culturii Tisa, avînd însă elemente ornamentale similare celor din cultura Bükk.

În partea de vest a zonei la care ne referim, lipsesc, pentru moment, datele cu privire la perioada ce a urmat, anume pentru perioada Vinča-Pločnik, deși ele trebuie să existe acolo. În schimb, în partea de est, în văile dintre Turnu Severin și Cerna sînt documentate — mai ales în peșteri — resturi de locuire aparținînd culturii Sălcuța. În stadiul actual al cercetărilor Valea Cernei poate fi considerată ca zonă de contact între cele două culturi; Vinča (fazele tîrzii) și Sălcuța. În prezent cele mai vestice descoperiri de tip Sălcuța sînt cele de la Podeni ¹², Cireșu ¹³, Turnu Severin ¹⁴.

¹¹ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Eugen Comșa și Al. Păunescu, *Șantierul arheologic Băile Herculane*, în *Materiale*, III, 1957, p. 53.

¹² Informații de la C. S. Nicolăescu-Plopșor.

¹³ Informații de la C. S. Nicolăescu-Plopșor.

¹⁴ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 47, harta.

Majoritatea culturilor neo-eneolitice care au urmat în timp în regiunea studiată sînt documentate în Peștera Hoților de la Băile Herculane, unde s-au făcut și o serie de observații stratigrafice. Descoperirea în peștera amintită, la partea inferioară a stratului de cultură din epoca neolitică, a unor fragmente ceramice de tip Tisa II duce la concluzia că dacă nu întreaga zonă, cel puțin partea ei de est, în preajma Cernei, a fost locuită de purtătorii culturii Tisa.

În Peștera Hoților, stratul subțire, cu materiale puține de tip Tisa, este suprapus de un strat mai gros și mai bogat în materiale, caracterizat printre altele și prin vase prevăzute cu tortițe avînd un lob specific la partea inferioară¹⁵. Materialele sînt datate și atribuite cu certitudine culturii numite Sălcuța IV. Purtătorii acestei culturi sînt documentați atît în Serbia, cît și la noi, pînă în centrul Transilvaniei și în Oltenia. De aceea, admitem că ei au locuit în întreaga zonă pe care o studiem și au contribuit, în oarecare măsură, la un loc cu alte elemente, la formarea culturii Coțofeni. Aceasta din urmă corespunde unei perioade de trecere spre culturile epocii bronzului. Dintre toate culturile neo-eneolitice, cultura Coțofeni este pînă acum cea mai bine reprezentată în zona din preajma Dunării. Pînă în prezent, în peșteri sau în așezări deschise de terasă sînt cunoscute șapte complexe aparținînd culturii amintite.

★

Pe baza datelor expuse se pot reconstitui unele capitole importante din istoria comunităților din epoca neolitică din zona studiată. Din punct de vedere cultural regiunea poate fi divizată în trei părți cu o evoluție istorică neunitară : I. Vestul Olteniei ; II. Valea Cernei ; III. Zona de-a lungul Dunării de la vest de Orșova. La începutul epocii neolitice, în perioada corespunzătoare culturilor Starčevo-Criș și Vinča-Turdaș, în cele trei zone au viețuit purtătorii acelorași culturi. În schimb, în perioada mai tîrzie a epocii neolitice, situația s-a modificat simțitor. În est a continuat evoluția culturii Sălcuța, la formarea căreia au contribuit în mare măsură comunitățile culturii Vinča ; în preajma Cernei au ajuns, dinspre nordul Banatului, purtătorii culturii Tisa II, iar în zona vestică trăiau în continuare comunitățile culturii Vinča, din perioada Vinča-Pločnik. După un răstimp nu prea îndelungat, în toată zona din preajma Dunării au pătruns comunitățile culturii Sălcuța IV, ceea ce a dus la unificarea culturală a întregii regiuni. Unitate ce a fost menținută și mai tîrziu în timpul locuirii purtătorilor culturii Coțofeni.

EUGEN COMȘA

¹⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Eugen Comșa și Al. Păunescu, *Șantierul arheologic Băile Herculane*, în *Materiale*, III, 1957, p. 54.

ОТНОСИТЕЛЬНО НЕОЛИТИЧЕСКИХ КОМПЛЕКСОВ НА БЕРЕГУ ДУНАЯ В ЮГО-ЗАПАДНОЙ ЧАСТИ РУМЫНИИ

РЕЗЮМЕ

Изучение неолитической эпохи, проводившееся коллективом археологов, работавших в зоне Порциле де Фиер (Железных Ворот) на полосе побережья между г. Турну Северин и Дивичем, позволило сделать вывод, что с точки зрения неолитических культур исследованная область разделяется на три зоны: I. Запад Олтении; II. Долина р. Черны; III. Прибрежная дунайская зона на запад от г. Оршова. Следы начала неолита встречаются очень редко. В период культур Старчево-Криш и Винча во всех трех зонах жили носители одних и тех же культур. Однако в более поздний период картина меняется: на востоке продолжала развиваться культура Салкуца, формированию которой в значительной мере содействовали человеческие общины, принадлежавшие к культуре Винча; до р. Черны с севера Баната продвинулись носители культуры Тиса II, а в западной зоне продолжали бытовать племена культуры Винча, относившиеся к периоду Винча-Плючник. Позднее во всю зону, прилегающую к Дунаю, проникли племена культуры Салкуца IV, что привело к культурному объединению всей области. Это культурное единство сохранилось и во время бытования носителей культуры Коцофень.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

- Рис. 1. — *Любкова*. Орудия из кремня.
 Рис. 2. — *Любкова*. Формы керамики.
 Рис. 3. — *Любкова*. Керамические обломки обиходных сосудов.
 Рис. 4. — *Любкова*. Обломки сосудов из высококачественного теста.
 Рис. 5. — *Любкова*. Разбитая статуэтка из обожженной глины.

CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LES COMPLEXES NÉOLITHIQUES LE LONG DU DANUBE DANS LE SUD-OUEST DE ROUMANIE

RÉSUMÉ

Les recherches concernant l'époque néolithique, effectuées (par le collectif archéologique des Portes de Fer) le long du Danube entre Turnu Severin et Divici, permettent de conclure que dans cette région on peut distinguer du point de vue culturel trois zones: I. L'ouest de l'Olténie; II. La vallée de la rivière Cerna; III. La zone au long du Danube à l'ouest d'Orșova. Les vestiges du début du néolithique ne sont que spora-

diques. Durant les civilisations de Starčevo-Criș et Vinča, dans ces trois zones il y existait une unité culturelle. Par contre, à une époque plus tardive, à l'est, la civilisation de Sălcuța a continué son évolution, les environs de la rivière Cerna sont atteints par les porteurs de la civilisation de Tisa II venant du nord du Banat, tandis que dans la zone du ouest ont continué de vivre les communautés de la civilisation de Vinča (de la période de Vinča-Pločnik). Plus tard les communautés de la civilisation de Sălcuța IV ont pénétré dans toute la zone des environs du Danube, ce qui a eu pour résultat l'unification culturelle de l'entière région. Cette unité s'est conservé également plus tard au temps de la civilisation de Coțofeni.

LÉGENDE DE FIGURES

- Fig. 1. — *Liubcova*. Outils en silex
 Fig. 2. — *Liubcova*. Formes céramiques.
 Fig. 3. — *Liubcova*. Fragments céramiques d'un vase d'usage courant.
 Fig. 4. — *Liubcova*. Fragments céramiques provenant des vases façonnés dans une pâte fine.
 Fig. 5. — *Liubcova*. Figurine fragmentaire en terre cuite.
-